

TANIMLANMIŞ FAYDA PLANLARININ 19 NOLU TÜRKİYE MUHASEBE STANDARDI ÇERÇEVESİNDE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ VE ORTAYA ÇIKARDIĞI İKTİSADİ SONUÇLAR

Mustafa OĞUZ*

Özet

İşletmelerde çalışan kişiler işletmelere sunmuş oldukları hizmetler karşılığında gelecekte çeşitli faydalar sağlamayı beklemektedir. Çalışanların gelecekte sağlayacakları bu faydalara ilişkin olarak işletmelerin yükümlülükleri doğmaktadır. Çalışanlar tarafından işletmelere sunulan hizmetler nedeniyle veya iş ilişkisinin sona erdirilmesi dolayısıyla işletmeler tarafından sağlanan her türlü bedel çalışanlara sağlanan faydalar olarak tanımlanmaktadır.

Çalışanlara sağlanan faydalara yönelik hesaplamalar ve bunların muhasebeleştirilmesi işletmeler açısından oldukça önem arz etmektedir. Bu sebeple, çalışanlara sağlanan faydalar konusu ulusal ve uluslararası birçok muhasebe ve finansal raporlama standardında ele alınmaktadır. Bu konu, Türkiye’de TMS 19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar Standardı’nda ele alınmaktadır.

Bu çalışmada, TMS 19 kapsamındaki tanımlanmış fayda planlarının muhasebeleştirilmesi üzerinde durulmakta olup, söz konusu fayda planlarının muhasebeleştirilmesinde gerçeğe uygun değer esasının kullanılmasının ortaya çıkardığı iktisadi sonuçlar ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Muhasebe Standardı 19, Çalışanlara Sağlanan Faydalar, Tanımlanmış Fayda Planları.

* Balıkesir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Arş.Gör.

ACCOUNTING FOR DEFINED BENEFIT PLANS WITHIN THE FRAMEWORK OF TURKISH ACCOUNTING STANDARD NO. 19 AND ITS ECONOMIC CONSEQUENCES

Abstract

Employees, who are working for entities, expect to derive various benefits in the future in exchange for service they render to the entities. Obligations of the company have arisen for future benefits derived by its employees. All forms of consideration given by the entities in exchange for service rendered by employees are defined as employee benefits.

Calculations for employee benefits and their accounting is very important for companies. For this reason, the subject of employee benefits is discussed in many national and international accounting and financial reporting standards. In Turkey, this subject is discussed in TAS 19 Employee Benefits Standard.

In this study, accounting for defined pension plans within the scope of TAS 19 and its economic consequences emerged by the use of fair value in accounting for these pension plans are discussed.

Keywords: Turkish Accounting Standard 19, Employee Benefits, Defined Pension Plans.

I. GİRİŞ

Muhasebe, para ile ifade edilebilir mali nitelikteki işlemlerin kaydedilmesi, sınıflandırılması, raporlanması (özetlenmesi) ile analiz ve yorumunu içeren bir bilim dalı olarak tanımlanmaktadır. Muhasebenin amacı ve görevi, işletme ile ilgisi bulunan işletme içindeki işletme sahipleri veya yöneticiler ile işletme dışındaki taraflara gerçeğe uygun bir şekilde sayısal bilgi sağlamaktır [1, 2].

Muhasebe aracılığıyla işletmeye dair elde edilen bilgiler, bu bilgilerin kullanıcıları olan işletme ile ilgili taraflara finansal tablolar aracılığıyla aktarılmaktadır. İşletme ve ilgili taraflar arasında bir araç işlevi gören finansal tabloların, belirli muhasebe kurallarına göre hazırlanması ve düzenlenmesi gerekmektedir. Muhasebe standartları, bu zorunluluğun bir sonucu olarak muhasebe kavram ve ilkelerini esas almak suretiyle oluşturulmuştur. Muhasebe standartları, muhasebe uygulamalarını yönlendiren ve finansal tabloların hazırlanmasına ilişkin konuları düzenleyen normlar olarak tanımlanmaktadır [3].

Tarihsel olarak bakıldığında, dünyada birçok ülkenin kendi ulusal muhasebe ve finansal raporlama standartlarını oluşturduğu ve öteden beri bu standartları uyguladığı görülmektedir. Ancak, küreselleşme hareketinin bir parçası olma dürtüsü ile hareket eden ve bu doğrultuda faaliyet alanlarını ulusal sınırların ötesine taşımış olan işletmeler, dünyayı kendi işyerleri ve pazar yeri olarak kabul etmenin akıllıca bir işletme stratejisi olduğunu fark etmişlerdir. Bu strateji doğrultusunda hareket ederek çok farklı ülkelerde faaliyet gösteren işletmeler, ülkeden ülkeye değişen farklı muhasebe uygulamaları ile de karşı karşıya kalmaktadır. Ancak, bu işletmelerin faaliyetlerinin başarısını gösteren finansal sonuçların raporlanması açısından bakıldığında,

ülkeden ülkeye farklılaşan ulusal muhasebe ve finansal raporlama standartlarının varlığı bilgi akışının hızlandırılmasının önünde önemli bir engel teşkil etmektedir.

Finansal raporlama sonuçlarının ilgililere daha hızlı bir şekilde ulaşması, farklı ülkelerde faaliyet gösteren işletmelerin birbirleriyle ortak bir dil üzerinden konuşmalarını sağlamaktan geçmektedir. Yaklaşık son otuz-kırk yıl boyunca ulusal muhasebe uygulamalarının bilgiyi yavaşlattığına dair yapılan bir dizi tartışmanın ardından, farklı insanlar tarafından aynı şekilde anlaşılan, kullanılan ve yorumlanan küresel bir muhasebe ve finansal raporlama standardı setine acil bir ihtiyacın olduğu sonucuna varılmıştır. Merkezi Londra'da bulunan Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (International Accounting Standards Board) tarafından yayımlanan Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları (International Accounting and Financial Reporting Standards), artık dünyanın gün geçtikçe birbiriyle bütünleşen küresel sermaye piyasalarının ihtiyaçlarını karşılayan küresel bir muhasebe standartları seti haline gelmiştir [4].

Ülkemizde de bunun bir yansıması olarak, son yirmi yıl içerisinde Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları'na ilişkin çok çeşitli çalışmalar yapılmış olup, bu standartların birebir çevirisi yapılmak suretiyle Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları adı altında uygulanmaya başlanmıştır.

Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (Kamu Gözetimi Kurumu - KGK) tarafından yayımlanmakta olup, bugüne kadar 42 adet standart yayımlanmış bulunmaktadır. Bu standartların 28 adedi TMS (Türkiye Muhasebe Standardı) koduyla, 14 adedi ise, TFRS (Türkiye Finansal Raporlama Standardı) koduyla yayımlanmıştır. TMS kodlu standartlar, IAS (International Accounting Standard) kodlu Uluslararası Muhasebe Standartları'nın çevirisi olup, IASB (eski ismiyle IASC) tarafından 2000 yılından önce yayımlanmış olan standartlardan oluşmaktadır. TFRS kodlu standartlar ise, IFRS (International Financial Reporting Standard) kodlu Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'nın çevirisi olup, 2000 yılından sonra yayımlanmış olan standartlardan oluşmaktadır. Bu standartlar, muhasebe uygulamalarının ve finansal tabloların doğru, güvenilir, karşılaştırılabilir, açık ve anlaşılabilir, ihtiyaca uygun ve şeffaf olmasını sağlayan ve finansal tablo kalemlerinin aynı muhasebe uygulamaları dahilinde finansal tablolara yansıtılması ve ölçülmesini gerektiren standartlar olarak nitelendirilmektedir [1].

KGK tarafından yayımlanan Türkiye Muhasebe Standartları'ndan biri de TMS 19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar Standardı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu Standart, çalışanlara sağlanan faydaların muhasebeleştirilmesi ve açıklanması ile ilgili konuları düzenlemektedir. TMS 19'da ele alınan çalışanlara sağlanan faydalar; çalışanlara sağlanan kısa vadeli faydalar, iş ilişkisi sonrasında sağlanan faydalar, çalışanlara sağlanan diğer uzun vadeli faydalar ve iş ilişkisinin sona erdirilmesinden dolayı sağlanan faydaları kapsamaktadır. Bunlardan iş ilişkisi sonrasında sağlanan faydalar, tanımlanmış katkı planları ve tanımlanmış fayda planları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Bu çalışmada, tanımlanmış fayda planlarının 19 Nolu Türkiye Muhasebe Standardı (TMS 19) çerçevesinde muhasebeleştirilmesi ve muhasebeleştirilmesinde gerçeğe uygun değer esasının kullanılmasının ortaya çıkardığı iktisadi sonuçlar ele alınmaktadır.

II. TMS 19 ÇALIŞANLARA SAĞLANAN FAYDALAR STANDARDI'NA VE GERÇEĞE UYGUN DEĞER ESASINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER

TMS 19, işletmelerin, kendilerine sunulan hizmetler veya iş ilişkisinin sona erdirilmesi nedeniyle çalışanlarına sağladığı her çeşit bedele ilişkin konuları ele alan önemli bir standarttır. TMS 19 gereğince yapılan muhasebe işlemleri sonucunda, işletmeler açısından çeşitli varlıklar oluşmakta ve çeşitli yükümlülükler doğmaktadır. Bu varlık ve yükümlülüklerin muhasebe açısından bir anlam ifade edebilmesi için her birinin, parasal bir değerinin olması gerekmektedir. TMS 19, söz konusu varlık ve yükümlülüklerin gerçeğe uygun değerleri üzerinden belirlenecek parasal değerleri üzerinden finansal tablolarda raporlanmasını gerektirmektedir. Bu nedenle, hem TMS 19 hem de gerçeğe uygun değer esasına ilişkin genel bilgilerin ortaya konulmasında fayda bulunmaktadır.

II.1. TMS 19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar Standardı'na İlişkin Genel Bilgiler

Bir işletmede çalışan kişiler (yöneticiler de dahil olmak üzere) işletmeye sunmuş oldukları hizmetler karşılığında gelecekte çeşitli faydalar sağlamayı beklemektedir. Çalışanların, gelecekte sağlayacakları bu faydalara ilişkin olarak da işletmenin yükümlülüğü doğmaktadır. Çalışanlar tarafından işletmeye sunulan hizmetlerden ötürü veya iş ilişkisinin sona erdirilmesi sebebiyle işletme tarafınca sağlanan her türlü bedel çalışanlara sağlanan faydalar olarak tanımlanmaktadır [5].

Çalışanlara sağlanan faydalara yönelik hesaplamalar ve bunların muhasebeleştirilmesi işletmeler açısından oldukça önemlidir. Bu sebeple, çalışanlara sağlanan faydalar konusu ulusal ve uluslararası birçok muhasebe ve finansal raporlama standardında ele alınmaktadır. Ülkemizde ise, konuya ilişkin olarak iki farklı standart yayımlanmıştır. Bunlar; TMS 19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar Standardı ile TMS 26 Emeklilik Fayda Planlarında Muhasebeleştirme ve Raporlama Standardı'dır. Giriş bölümünde de değinildiği üzere, bu çalışmada söz konusu standartlardan TMS 19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar Standardı incelenmektedir.

TMS 19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar Standardı 31.12.2005 tarihinden sonra başlayan hesap dönemleri için uygulanmak üzere ilk olarak 30.03.2006 tarih ve 26124 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Bu Standart ile; çalışanlara sağlanan faydaların nasıl muhasebeleştirileceği ve finansal tablolarda ne şekilde açıklanacağı ile ilgili konuların belirlenmesi amaçlanmaktadır. Örneğin; çalışanlar, işletmeden elde ettikleri faydalar karşılığında işletmeye hizmet

sunmaktadır. TMS 19 gereğince işletmenin, kendisine sundukları hizmet karşılığında çalışanlarına gelecekte ödeyeceği faydalarla ilgili bir borcu muhasebeleştirilmesi gerekecektir. Ayrıca işletme, kendisine sunulan bu hizmetten elde ettiği ekonomik faydayı tükettiği zaman da bir gideri muhasebeleştirilmesi gerekecektir [5].

Çalışanlara sağlanan kısa vadeli faydalar; çalışanların, çalışma dönemi sonundan itibaren on iki ay içinde tamamı ödenecek olan faydalardan oluşmaktadır [5]. Ücret, maaş ve sosyal güvenlik yardımları, yıllık ücretli izin ve ücretli hastalık izni, kar paylaşımı ve ikramiyeler ile mevcut çalışanlara sağlanan sağlık yardımı, lojman, araç ve ücretsiz veya indirimli olarak verilen gıda yardımları gibi faydalar çalışanlara sağlanan kısa vadeli faydalar kapsamında ele alınmaktadır [6].

İş ilişkisi sonrasında sağlanan faydalar, iş ilişkisinin sona ermesinin ardından ödenebilen faydalar olarak tanımlanmaktadır. Bu tür faydalarla, iş ilişkisinin sona ermesi sebebiyle kazanılan faydalar ve çalışanlara sağlanan kısa vadeli faydalar dışındaki faydalar kastedilmektedir [5]. Ayrıca bu faydaların işten ayrılma sonrası sağlanacak olan faydalar olarak düşünülmesi gerekmektedir. Bunlar; kıdem tazminatı gibi bir defalık ödemeler şeklinde olabildiği gibi, çoğu zaman ömür boyu veya belirli bir süre boyunca devam eden emeklilik sonrasında sağlanan sağlık yardımı ve emekli maaşı gibi faydalardır [7].

Çalışanlara sağlanan diğer uzun vadeli faydalar ise; yukarıda sıralanan faydalar haricindeki çalışanlara sağlanan faydalar olarak tanımlanmaktadır [5]. Bunlar, çalışanların ilgili hizmeti sundukları yıllık raporlama döneminden sonraki on iki ay içinde tamamının ödenmesi umulmayan faydalardır. Bu tür faydalara örnek olarak, seyahat, jübile, iş göremezlik ödeneği, ertelenmiş ödemeler gibi faydalar verilebilir [6].

İş ilişkisinin sona erdirilmesinden dolayı sağlanan faydalar, çalışanın kendi arzusu ile işten ayrılması ya da işletme kararı neticesinde işine son verilmesi sonucunda ödenmesi gereken faydalar olarak bilinmektedir [5]. İşten çıkarma tazminatları bu tür faydalar kapsamında ele alınmaktadır [8].

Çalışanlara sağlanan faydalardan iş ilişkisi sonrasında sağlanan faydalar sonucunda çalışanların işletmeden bir alacağı veya hakkı doğmaktadır. Bu alacak aslında çalışanın işletmeye yaptığı katkı veya sağladığı hizmetin bir karşılığı olarak doğmaktadır. Dolayısıyla çalışan hizmet verdikçe, işletmenin de çalışanına karşı yükümlülüğü doğmaktadır. İş ilişkisi sonrasında sağlanan faydalar, işletmenin söz konusu yükümlülüklerini işletme dışı kaynaklarla veya işletme içi kaynaklarla karşılayabilme durumuna göre iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunlar; tanımlanmış katkı planları ve tanımlanmış fayda planları olarak adlandırılmaktadır [7].

Tanımlanmış katkı planları, işletme tarafından her yıl belirli katkılar yapılmak üzere üstlenilen ve genellikle çalışana ödenen ücretin belirli bir yüzdesi şeklinde yapılan katkılardan oluşmakta olup, işletme yükümlülüklerinin işletme dışı kaynaklarla karşılandığı planlar olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda tanımlanmış katkı planları, gerektiğinde çalışanlardan sağlanan

katkılarla da desteklenmektedir. Daha sonra yapılan katkılar neticesinde elde edilen paralar bir sigorta şirketine veya bu amaçla kurulmuş bir fona yatırılmaktadır. Emeklilik dönemine giren çalışan, oluşturulan bu fon karşılığında emeklilik maaşı kazanmaktadır [9].

Tanımlanmış katkı planları, katılımcıların her birinin bireysel bir hesabının olduğu planlar olup, söz konusu katılımcıların elde edeceği faydanın sadece bu hesaba yapılan katkıya bağlı bir plan türü olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca bu planlardan elde edilecek fayda katılımcılara ait hesaba ilişkin harcama, yatırım getirisi ve hak kayıpları ile ilişkilidir [10].

Tanımlanmış katkı planına göre, çalışanlara yapılan ödemeler veya sağlanan faydalar basit bir toplam fon varlığı dağıtımı şeklinde olabildiği gibi üçüncü bir tarafın (örneğin, sigorta şirketinin) çalışanlara yapılacak ödemelerin veya çalışanlara sağlanan faydaların üzerinde anlaşmış olan seviyesini sağlama yükümlülüğünü kabul edebilmesi şeklinde de olabilmektedir. İşverenin, fon varlıklarında herhangi bir eksiklik oluşturmaması gerekmektedir [4].

Bu tür planlarda, çalışanların cari dönemde ve önceki dönemlerde sundukları hizmete ilişkin olarak çalışanlara sağlanan faydaların tümünü ödemek için gerekli olan fonun yetersiz kalması halinde, işletmenin ek katkılar ödemesine yönelik olarak herhangi bir hukuki veya zımni kabulden doğan sorumluluğu bulunmamaktadır [5]. Tanımlanmış katkı planlarında iş ilişkisi sonrasında sağlanan fayda, işveren tarafından plana yapılan katkı ile bu katkılardan kazanılan getirilere göre belirlenmekte olup, aktüeryal risk ve yatırım riski çalışana ait olmaktadır. Burada bahsi geçen aktüeryal risk, faydaların beklenenden daha düşük seviyede gerçekleşmesi ihtimali olup; yatırım riski, beklenen faydaları karşılamakta yetersiz kalan varlıklara yatırım yapılması ihtimali olarak tanımlanmaktadır [11].

Standart'ta belirtilen tanımlanmış katkı planları haricinde kalan bir diğer plan türü ise, tanımlanmış fayda planları olarak karşımıza çıkmaktadır. Tanımlanmış fayda planlarına ilişkin ayrıntılı açıklamalara üçüncü bölümde yer verilecektir.

II.2. Gerçeğe Uygun Değer Esasına İlişkin Genel Bilgiler

Bir varlık veya yükümlülüğün parasal tutarına “değer”, değer tespit edilmesinde esas alınan fiyata “değerleme ölçüsü”, varlık veya yükümlülüğün değerinin belirlenmesi işleminin bütününe ise “değerleme” denmektedir. Değerleme sürecinde varlık veya yükümlülüklerin parasal tutarı belirlenirken, hangi değerleme ölçüsünün kullanılması gerektiğine ilişkin farklı düzenlemeler bulunmaktadır. Değerleme yapan işletmeler mevzuattan kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirirken, muhasebe kavram ve standartlarının da gereğini yerine getirmiş olmaktadır. Mevzuat, muhasebe kavram ve standartları doğrultusunda yapılan değerleme işlemi sonucunda, alınacak kararlara dayanak oluşturacak bilgi de üretilmiş olmaktadır. Ayrıca, finansal durum tablosu kalemlerinin ayrı ayrı değerlendirilmesine tabi tutulması ve farklı finansal durum tablosu kalemleri için farklı değerlendirilmesinin kullanılabilmesi ve bununla birlikte bazı finansal durum tablosu kalemleri için farklı zamanlarda (ilk kayıt, dönemsonu ve çıkış

tariflerinde) farklı değerleme ölçülerinin kullanılması, değerleme işlemlerini son derece karmaşık bir süreç haline getirmektedir. Bu karmaşık süreç ile finansal durum tablosunun içeriği ve kar - zarar durumu arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Bu sebeple, değerleme işlemi muhasebenin gerçeğe uygun bilgi üretmesini sağlayan çok önemli bir işlemdir [12, 13].

Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları'nda ele alınan değerleme ölçülerinden biri de gerçeğe uygun değer ölçüsüdür. Gerçeğe uygun değer, Kavramsal Çerçeve'de Finansal Tabloların Unsurlarının Ölçüm Esasları başlığı altında ele alınmıştır. Buna göre, finansal tablolarda farklı derecelerde ve farklı bileşimlerde yararlanılan birkaç ölçüm esası bulunmaktadır. Söz konusu ölçüm esasları tarihi maliyet, cari maliyet, gerçekleştirilebilir değer ve bugünkü değeri içermektedir [14]. Kavramsal Çerçeve'de açıklanan bu ölçüm esaslarından tarihi maliyet hariç olmak üzere, geriye kalanların hepsi gerçeğe uygun değer kavramı altında yer almaktadır. Bu değerler, muhasebe teorileri arasında uluslararası muhasebe ve finansal raporlama standartlarından çok daha önce yerini almıştır [15].

Ülkeler, muhasebe ve finansal raporlama sistemlerinin gelişimlerine göre Anglo-Sakson ülkeleri (ABD, İngiltere ve Kanada gibi) ve Kıta Avrupası (Avrupa ülkeleri ve Japonya) ülkeleri olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Söz konusu iki grupta yer alan ülkeler kıyaslandığında muhasebe uygulamaları ve düzenlemeleri açısından Anglo-Sakson ülkelerinin daha gelişmiş olduğu sonucuna varılmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları uygulamalarının Anglo-Sakson ülkelerinin muhasebe düzenlerine uygun olduğu görülmekte olup, gerçeğe uygun değer yaklaşımının da öncelikle Anglo-Sakson ülkelerinde ortaya çıktığı bilinmektedir [16].

Gerçeğe uygun değer, piyasa katılımcıları arasında ölçüm tarihinde gerçekleştirilecek olağan bir işlemde bir varlığın satışında elde edilecek veya bir borcun devrinde ödenecek fiyat olarak tanımlanmaktadır. Bu fiyat, işletmeyi esas alan bir değerleme ölçüsü olmayıp, piyasayı esas alan bir değerleme ölçüsü olarak nitelendirilmektedir. Kimi varlık ve borçlar için gözlemlenebilir piyasa işlemleri veya bilgileri mevcut olabilmektedir. Ayrıca, diğer varlık ve borçlar için benzer işlemler veya bilgiler mevcut olmayabilir. Fakat gerçeğe uygun değer ölçümüyle, mevcut piyasa koşullarında piyasa katılımcıları arasında bir varlığın satışına veya bir borcun devrine yönelik olarak ölçüm tarihinde olağan bir işlemdeki fiyatın tahmin edilmesi amaçlanmakta olup, bu amaç her iki durumda da aynıdır. Yani, varlığı elinde bulunduran veya borçlu konumda olan piyasa katılımcısı açısından gerçeğe uygun değer, ölçüm tarihindeki çıkış fiyatı olarak da tanımlanmaktadır [17].

Bilindiği üzere, hukukta bir normlar hiyerarşisi vardır ve bu hiyerarşinin en tepesinde anayasa bulunmaktadır. Hukukta yer alan düzenlemelerin tamamının anayasaya uygun olması gerekmektedir. Eğer muhasebede de hukuktakine benzer bir hiyerarşi olduğu ileri sürülecekse, bu hiyerarşinin de en tepesinde muhasebenin temel kavramları yer alacaktır. Muhasebenin temel kavramları, tartışma götürmeyen açıklamalar veya önermeler olmalarının yanı sıra, muhasebe uygulamalarında karşılaşılan bir sorunu çözüme ulaştırmak için dikkate alınacak ilkelerin

belirlenmesinde ve belirlenen ilkelerin daha da geliştirilmesinde önemli rol oynayan görüşleri yansıtmakta olup, genel olarak kabul edilen kavramlardan oluşmaktadır. Muhasebenin temel kavramlarından biri olan ihtiyatlılık kavramı uyarınca, işletmelerin temkinli davranmak suretiyle olası gider ve zararları için karşılık ayırması, fakat olası gelir ve karları içinse, söz konusu gelir ve karların gerçekleşme dönemlerine kadar hiçbir işlem yapmamaları gerekmektedir. Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları'nı benimseyen sermaye piyasası gelişmiş olan ülkeler muhasebe yapılarında ihtiyatlılık kavramına aykırılık teşkil eden gerçeğe uygun değer yaklaşımını benimsemektedir. Çünkü, gerçeğe uygun değer yaklaşımı işletmenin gelecekteki muhtemel gelir ve kazançlarını da hesaba katmayı gerektirmektedir.

Muhasebenin temel kavramları ile olan uyumsuzluğuna rağmen, gerçeğe uygun değer yaklaşımının benimsenmesinin sağladığı faydalar şu şekilde özetlenebilmektedir [16]:

- Cari ekonomik koşulları yansıtan fiyatlara dayalı bilgilerin sunulması,
- Ekonomik koşullar değiştiğinde, fiyat değişimlerinden kaynaklanan kazanç ve kayıpların kayda alınması,
- Karşılaştırılabilirlik,
- İhtiyaca uygunluk,
- Kayda alınabilirlik,
- Aktif yönetime yönelik avantaj sağlanması ve
- Performansın daha etkin bir şekilde ölçülmesi.

III. TMS 19'A GÖRE TANIMLANMIŞ FAYDA PLANLARININ TANIMI, ÖNEMİ VE TMS 19 ÇERÇEVESİNDE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Çalışmanın TMS 19'a ilişkin genel bilgilerin verildiği kısımda (II.1 nolu başlıkta yer alan kısmında), iş ilişkisi sonrasında sağlanan faydaların, işletmenin söz konusu yükümlülüklerini işletme dışı kaynaklarla veya işletme içi kaynaklarla karşılayabilme durumuna göre tanımlanmış katkı planları ve tanımlanmış fayda planları olmak üzere ikiye ayrıldığı belirtilmiş olup, tanımlanmış katkı planlarına ilişkin hususlara değinilmiştir. Bu bölümde ise, bir diğer plan türü olan tanımlanmış fayda planlarına ilişkin hususlara yer verilecektir.

III.1. TMS 19'a Göre Tanımlanmış Fayda Planlarının Tanımı ve Önemi

Tanımlanmış fayda planları, katkı planları haricindeki, iş ilişkisi sonrasında fayda sağlayan planlar olarak tanımlanmaktadır [5]. Söz konusu planlar, elde edilecek faydanın daha önceden belli matematiksel formüllerle tespit edilmiş olan ve değişken işveren katkılarının söz konusu olduğu planlar olarak nitelendirilmektedir [10]. Bu planlarda yükümlülük, işletmeler

tarafından işletme dışı kaynaklarla veya işletme içi kaynaklarla finanse edilebilmektedir. Eğer işletme, işletmenin dışındaki bir emeklilik kurumuna katkı payı ödeyerek muhtemel yükün riskinden kurtulmak şeklinde bir yol izlemekseyse, yükümlülüklerin işletme dışından karşılanmakta olduğunun anlaşılması gerekmektedir. Eğer işletme, kendi içinde ileride doğacak riskleri karşılamak amacıyla kullanılacak fonlar veya mal varlıkları biriktirmek şeklinde bir yol izlemekseyse, yükümlülüklerin işletme içinden karşılandığı sonucuna ulaşılması gerekmektedir [7].

Tanımlanmış fayda planlarında, tanımlanmış katkı planlarının aksine, aktüeryal riski ve yatırım riskini işletme üstlenmektedir. Çünkü bu tür planlarda işletmenin sorumluluğu, yalnızca plana yaptığı katkı ile sınırlı değildir. İşletmenin, çalışma dönemi sonrasında çalışanlara yerine getirmeyi taahhüt ettiği faydaların tümüne katlanması gerekmektedir. Bu nedenle, işletmenin sadece katkı payı ödemeye ilgili bir yükümlülüğü bulunmayıp, katkıların getirisini ve hatta önceki uygulamaları nedeniyle işletme politikası haline gelmiş olan faydaları da garanti etmesi gerekmektedir. Söz gelimi işletme, önceki dönemlerde enflasyonun gelecek faydalar üzerinde meydana getirdiği aşınmayı engellemek için yaptığı düzeltmeleri, bütün çalışanlarını kapsayacak şekilde yapmalıdır [18, 10].

Tanımlanmış fayda planlarında, emeklilik dönemine giren çalışanlar hizmet süresi ve ücrete dayanan bir fayda elde etmektedir. Bu kapsamda ele alınan ücret genellikle son yılda kazanılan ücret veya son birkaç yılda (genellikle üç yılda) kazanılan ücretlerin ortalaması olarak hesaplanmaktadır. Tanımlanmış fayda planlarının, işletmenin yükümlülüğünü karşılamak amacıyla katkıda bulunduğu fonlar üzerinde ileride meydana gelme olasılığı olan olayların etkilerinin tespit edilmesi için, düzenli olarak aktüeryal değerlemeye ihtiyaç duyulmaktadır. Söz konusu aktüeryal değerlemenin nitelikli aktüerler tarafından yapılması gerekmektedir. İşletmenin çalışanlara yönelik gelecekte ödeyeceği faydalar nedeniyle üstleneceği yükümlülük birçok değişkenden etkileneceğinden, tanımlanmış fayda planlarının işletmeye maliyeti kesin bir şekilde tespit edilememektedir [9].

III.2. Tanımlanmış Fayda Planlarının TMS 19 Çerçevesinde Muhasebeleştirilmesi

Tanımlanmış fayda planlarının TMS 19 çerçevesinde muhasebeleştirilmesi, söz konusu faydalara ilişkin yükümlülük ve giderlerin ölçülmesini gerektirmektedir. Tanımlanmış fayda planlarının muhasebeleştirilmesi tanımlanmış katkı planlarının muhasebeleştirilmesinden daha karmaşık bir süreçtir; çünkü tanımlanmış fayda planlarında işveren sorumluluğu, cari dönemde yapılması gereken katkı tutarı ile faydaların ödenmesi esnasında yetersiz kalan tutarları içermektedir. Bununla birlikte, tanımlanmış fayda planlarına ilişkin borç ve giderlerin ölçülmesi işlemi aktüeryal varsayımlar yapmayı gerektirmekte olup, bunun sonucunda da bir aktüeryal kazanç veya kayıp oluşması ihtimali bulunmaktadır [19, 6].

Ayrıca, Türkiye'deki uygulama örneği olarak, tanımlanmış fayda planlarının kıdem tazminatı uygulaması ile benzeştiği görülmektedir. Kıdem tazminatı, işletmede çalışan personele verilen yasal haklardan biri olup, bir işyerinde asgari bir yıl çalışmış olan işçinin iş sözleşmesinin yasa da belirtilen durumlardan birine bağlı olarak sona ermesi durumunda işveren tarafından işçiye ödenmesi gereken tutarı ifade etmektedir [20]. TMS 19 açısından bakıldığında, kıdem tazminatı karşılığı ayrılması ve ödenmesi yükümlülüğünün meydana gelmesi iş sözleşmesinin sona erdirilmesi sebebiyle değil, İş Kanunu kapsamında tazminata hak sağlayan şekillerde iş sözleşmesinin sona ermesi nedeniyle meydana gelen bir fayda olarak nitelendirilmektedir. Sonuç olarak, Türkiye'deki mevcut uygulama değerlendirildiğinde, kıdem tazminatının başka bir kuruma yansıtılması mümkün olmadığından, Standart'ta konu edilen tanımlanmış katkı planları ve tanımlanmış fayda planlarından tanımlanmış fayda planlarına uygun olduğu anlaşılmaktadır [21].

Daha önce de belirtildiği üzere bu Standart, tanımlanmış fayda planlarına ilişkin gider ve yükümlülüklerin değerlendirilmesi esnasında aktüeryal varsayımların yapılmasını gerektirmekte olup, bu plan faydalarının çalışanların hizmet sundukları dönemin çok daha sonrasında gerçekleşecek olması sebebiyle işletmenin yükümlülüklerinin iskonto edilerek ölçülmesini gerektirmektedir. Ayrıca bir işletmenin oluşturduğu bir fayda planı kapsamında kıdem tazminatı, çalışanın emekli olacağı tarih itibarıyla elde edeceği ücretin çalıştığı süre (yıl) ile çarpılması suretiyle hesaplanmaktadır.

Örneğin, Safiye Özçelik isimli işletme çalışanının 01.01.2010 tarihinde işe girdiği ve 2040 yılına kadar çalışacağı, çalışanın en son aldığı ücretin 2.000 TL olduğu, ücrette meydana gelecek artışın her yıl enflasyon oranında gerçekleşeceği ve işletmenin faaliyette bulunduğu sektördeki uzun vadeli tahvillerin faiz oranının %10 olarak kabul edildiği varsayıldığında, TMS 19 kapsamında kıdem tazminatı şu şekilde hesaplanacaktır [10]:

İşe Giriş (Başlama) Tarihi	01.01.2010	
Emekli Olunacak Tarih (Varsayılan)	01.01.2040	
Çalışılması Öngörülen Yıl Sayısı	30	(A)
Kıdem Tazminatının Hesaplandığı/Bilanço Tarihi	31.12.2014	
Cari Yıl Ücreti	2.000 TL	(B)
Emekliliğe Kalan Süre (Yıl)	26	(C)
Tahmini Enflasyon Oranı	%5	
Tahmini Ücret Artış Oranı	%5	(D)
Faiz Oranı	%10	(E)
Kıdem Tazminatına Esas Ücret	6.773 TL	(F) = B X (1 + D) ^(C-1)
Emeklilikteki Kıdem Tazminatı	203.190 TL	(G) = (F) X (A)
İskonto Oranı	0,0839	(H) = 1 / (1 + E) ^C
İndirgenmiş Kıdem Tazminatı Yükümlülüğü	17.048 TL	(I) = (G) X (H)

Standart'a göre, işletmenin 31.12.2014 tarihi itibarıyla çalışanı Safiye Özçelik için toplam 17.048 TL karşılık ayırmış olması gerekmektedir. İşletme tarafından 31.12.2013 itibarıyla söz konusu çalışan için 13.000 TL tutarında karşılık ayrılmış olduğu kabul edilirse, 31.12.2014 tarihi itibarıyla işletmenin karşılık ile ilgili hesaplara 4.048 TL kaydetmesi gerekecektir. Bu duruma ilişkin olarak, işletmenin 31.12.2014 tarihi itibarıyla yapması gereken yevmiye kaydı aşağıdaki gibi olacaktır:

	31/12/2014		
İLGİLİ GİDER HESABI		4.048	
472 KIDEM TAZMİNATI KARŞILIĞI			4.048
<i>Kıdem tazminatı karşılığı nedeniyle</i>			
/			

Bu yevmiye kaydının sonucunda işletmenin hem finansal durum tablosu hem de kar veya zarar ve diğer kapsamlı gelirler tablosu etkilenecektir. İşletmenin borçları kıdem tazminatı karşılığı tutarı olan 4.048 TL kadar artacaktır. Aynı zamanda, işletmenin giderlerinde de bir artış meydana gelecek olup, dönemsonu itibarıyla elde edilecek olan kar tutarında azalma olacaktır.

Standart'ta tanımlanmış fayda planlarının hesaplanmasında izlenmesi gereken aşamalar sırasıyla şu şekilde verilmiştir [5]:

- Çalışanların cari dönemde veya önceki dönemlerde sağlamış oldukları hizmete karşılık kazandıkları getirinin güvenilir olarak tahmin edilebilmesi amacıyla aktüeryal tekniklerin kullanılması,
- Tanımlanmış fayda yükümlülüğünün bugünkü değeri ile cari hizmet maliyetinin belirlenmesi amacıyla, ilgili faydaların öngörülen yükümlülük yönteminin kullanılması suretiyle iskonto edilmesi,
- Plan varlıklarının gerçeğe uygun değerinin tespit edilmesi,
- Aktüeryal kazanç ve kayıplara ilişkin toplam tutarların ve muhasebeleştirilecek aktüeryal kazanç ve kayıp tutarlarının tespit edilmesi,
- Planla ilgili bir yenilik veya değişiklik olması durumunda, ortaya çıkan geçmiş hizmet maliyetlerinin tespit edilmesi ve
- Planın sona ermesi veya kapsamının daraltılması durumunda, ortaya çıkan kazanç ve kayıpların tespit edilmesi.

Tanımlanmış fayda yükümlülüğünün bugünkü değerinin hesaplanmasında, ilgili cari hizmet maliyeti ve geçmiş hizmet maliyetinin belirlenmesinde işletmeler tarafından öngörülen

yükümlülük yönteminin veya diğer adıyla öngörülen birim kredi yönteminin kullanılması gerekmektedir. Öngörülen yükümlülük yöntemi; her bir hizmet dönemini, fayda hakkını bir birim daha fazla arttıran unsurlar olarak ele alan ve nihai yükümlülüğü oluşturmak için her birimi ayrı bir biçimde ölçmeyi gerektiren bir yöntemdir. Bu yönetime göre, cari dönem hizmet maliyetini tespit edebilmek adına faydanın cari dönemle ilişkilendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, tanımlanmış fayda yükümlülüklerinin bugünkü değerinin hesaplanabilmesi için de faydanın cari dönemle birlikte önceki dönemlerle ilişkilendirilmesi ve işletmenin söz konusu faydayı, iş ilişkisi sonrasında sağlanan faydalarla ilgili yükümlülüğün oluştuğu dönemlerle ilişkilendirmesi gerekmektedir [5].

Tanımlanmış fayda planı kapsamında yer alan unsurların bir kısmı finansal durum tablosunda, bir kısmı da kar veya zarar ve diğer kapsamlı gelirler tablosunda raporlanmaktadır. Buna göre tanımlanmış fayda planları kapsamında finansal durum tablosunda raporlanması gereken unsurlar Tanımlanmış Fayda Borcu veya Varlığı, Tanımlanmış Fayda Yükümlülüğü ile Aktüeryal Kazanç ve Kayıplar şeklinde sıralanmaktadır. Tanımlanmış fayda planları kapsamında kar veya zarar ve diğer kapsamlı gelirler tablosunda raporlanması gereken unsurlar ise Cari Hizmet Maliyeti, Faiz Maliyeti, Plan Varlıklarının Beklenen Yatırım Getirisi, Aktüeryal Kazanç ve Kayıplar, Geçmiş Hizmet Maliyeti ile Plana Yönelik İlavelerin ve Eksiltmelerin Etkisi şeklinde sıralanmaktadır [18].

Dikkat edilecek olursa, aktüeryal kazanç ve kayıplar hem finansal durum tablosunda hem de kar veya zarar ve diğer kapsamlı gelirler tablosunda raporlanacak unsurlar arasında gösterilmiştir. Eğer bir işletme aktüeryal kazanç ve kayıplarını finansal durum tablosunda raporlamaya ilişkin bir muhasebe politikası uyguluyorsa, o zaman bunlara ilişkin tutarların finansal durum tablosunda raporlanması gerekmektedir. Aynı şekilde, eğer bir işletme aktüeryal kazanç ve kayıplarını kar veya zarar ve diğer kapsamlı gelirler tablosunda raporlamaya ilişkin bir muhasebe politikası uyguluyorsa, o zaman bunlara ilişkin tutarların kar veya zarar ve diğer kapsamlı gelirler tablosunda raporlanması gerekmektedir.

Tanımlanmış fayda planları kapsamında yer alan aktüeryal kazanç ve kayıplar, tanımlanmış fayda yükümlülüğünün bugünkü değerinde meydana gelen değişimlerden veya plan varlıklarının piyasa değerindeki değişimlerden ötürü ortaya çıkmaktadır [9]. Ülkemizdeki kıdem tazminatı uygulamasına benzerlik gösteren tanımlanmış fayda planları, içerisinde aktüeryal kazanç ve kayıpları barındırmaktadır. Kıdem tazminatı kapsamı itibarıyla aktüeryal kazanç ve kayıplar, kıdem tazminatı hesaplamasında kullanılan aktüeryal varsayımlardaki değişikliklerin etkisi olarak tanımlanmaktadır [11].

Aktüeryal kazanç ve kayıpların ortaya çıkmasına neden olan unsurlar genel olarak şu şekilde sıralanabilmektedir [9]:

- Çalışan değişim oranının beklenmedik derecede düşük veya yüksek olması,
- İskonto oranındaki değişimlerin etkisi ve
- Plan varlıklarının beklenen getirisi ile gerçek getirisi arasındaki farklar.

IV. TANIMLANMIŞ FAYDA PLANLARININ TMS 19 ÇERÇEVESİNDE MUHASEBELEŞTİRİLMESİNİN ORTAYA ÇIKARDIĞI İKTİSADİ SONUÇLAR

Tanımlanmış fayda planları, TMS 19'un yayımlandığı 2006 yılı itibariyle Türkiye'nin gündemine gelmiş bir konudur. Halbuki, özellikle 2006 yılı öncesinden beri Türk muhasebe literatüründe kıdem tazminatı karşılığı olarak bilinen uygulama Sermaye Piyasası Kanunu'na tabi veya kimi büyük işletmelerce hesaplanmakta ve finansal tablolarında raporlanmaktadır.

Standart'a göre, tanımlanmış fayda planları kapsamında sağlanan faydalar (kıdem tazminatı karşılıkları), daha önce de vurgulandığı üzere, bir gerçeğe uygun değer ölçüsü olarak, net bugünkü değerleri ile değerlendirilmekte ve finansal durum tablosuna yansıtılmaktadır. Bu bağlamda, çalışanın gelecekte ayrılacağı tarihte hak edeceği kıdem tazminatının bugün itibariyle kazanılmış olan bölümünün net bugünkü değeri hesaplanmaktadır. Net bugünkü değer hesaplanmasında esas alınacak iskonto oranı, bilanço tarihindeki yüksek kaliteli kurumsal senetlerin getirileri, bunun mümkün olmadığı ülkelerde ise devlet tahvillerinin piyasa getirileri göz önüne alınarak belirlenmektedir. Halen ülkemizdeki uygulamada kıdem tazminatı karşılıkları, çalışan bugün işten ayrılırsa kendisine ne kadar kıdem tazminatı ödenir varsayımına göre tespit edilmektedir. Genellikle, Standart'a göre hesaplanan kıdem tazminatı karşılığı ülkemizdeki klasik uygulamaya göre daha düşük çıkmaktadır. Plan kapsamında sağlanacak faydaların, bilanço tarihindeki bugünkü değerine indirgenmesiyle tanımlanmış fayda borcu tespit edilmektedir [22].

Ülkemizde, Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları haricinde de çeşitli muhasebe düzenlemeleri bulunmaktadır. Bunlardan biri de Vergi Usul Kanunu uygulamalarıdır. Vergi Usul Kanunu, muhasebe uygulamalarında Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları'na tabi olmayan işletmelerin uyması gereken kuralları içeren vergi esaslı bir kanun olma özelliği taşımaktadır. Bu Kanun, aynı zamanda Standart'lar ile kıyaslandığında kimi durumlarda aynı muhasebe uygulamalarına ilişkin farklı hükümler içeren bir kanundur. Örneğin; TMS 19'a göre, kıdem tazminatı karşılıklarının gerçeğe uygun değerlerine göre muhasebeleştirilmesi gerekirken, Vergi Usul Kanunu'na göre mukayyet değer ile muhasebeleştirilmesi gerekmektedir. Mukayyet değer, Vergi Usul Kanunu'nda yer alan temel değerlendirme ölçülerinden bir tanesi olarak yer almakta olup, bir iktisadi kıymetin muhasebe kayıtlarında gösterilen hesap değeri olarak tanımlanmaktadır. Aynı Kanun'da karşılık tanımına da yer verilmiştir. Bu tanıma göre, karşılıklar gerçekleşen veya gerçekleşmesi beklenen, fakat tutarı net bir şekilde belirlenemeyen ve işletme için bir borç niteliğinde olan, belli zararları karşılamak için hesaba ayrılan tutarlar karşılık olarak nitelendirilmekte olup, karşılıkların mukayyet değerleriyle pasifleştirilmek suretiyle değerlendirilmesi gerekmektedir [23].

Vergi Usul Kanunu'nda yer alan mukayyet değer ölçüsü, TMS 19'daki değerlendirme ölçüsü ile kıyaslandığında kesin bir tutarı ifade etmektedir. Kıdem tazminatının Standart'a göre değerlendirilmesi halinde, çalışanın gelecek hizmet süresi ile hizmet akdinin tamamlandığı tarihteki kıdem tazminatına esas ücret tahmininin yapılması gerekmektedir. Bu şekilde yapılan tahmine dayalı olarak ödenmesi beklenen kıdem tazminatı, belirli bir iskonto oranı ile bilanço tarihindeki

bugünkü değerine indirgenir. Buna karşın Vergi Usul Kanunu'ndaki mukayyet değer ölçüsünde kıdem tazminatı hesaplanırken, bilanço tarihi itibarıyla geçmiş hizmet yılı ile bilanço tarihindeki kıdem tazminatına esas ücret tutarı dikkate alınmaktadır [20].

Muhasebe, bir işletmenin ekonomik faaliyetleri hakkında veri sağlamaktadır. Dolayısıyla, muhasebenin iktisat bilimine olan katkısı, teorik olmaktan ziyade veri sağlama şeklinde olmaktadır. Örneğin, ulusal gelir hesaplamaları büyük ölçüde işletmelerin yayınladıkları finansal tabloları esas almaktadır. Bunun haricinde, muhasebe ekonomik dünya ve ekonominin işleyişine ilişkin uygulamalara daha alt basamaklarda hakim olduğundan, ekonomistlere yapacakları analizlerde kuracakları modellere ilişkin uygun varsayımları oluşturmada yardımcı olmaktadır [24].

Muhasebe ile iktisat birbiriyle etkileşim halinde olan iki farklı bilim dalı olduğundan, iktisatta meydana gelen bir değişiklik muhasebede çeşitli etkiler ortaya çıkarabilmektedir. Benzer şekilde, muhasebe uygulamalarında meydana gelen değişiklikler de bir şekilde iktisat bilimini yakından ilgilendirmekte olup, mikro ve makro düzeyde belirli etkiler ortaya çıkarabilmektedir. Örneğin, mukayyet değerini yerine gerçeğe uygun değerini kullanılmasıyla, muhasebe uygulamalarında bir değişiklik meydana gelmektedir. Daha önceden benimsenmiş olan değerlendirme ölçeğinin değiştirilmesi ve başka bir değerlendirme ölçeğinin benimsenmesi çeşitli iktisadi sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Söz konusu iktisadi sonuçlarla, çeşitli değerlendirme ölçülerinin kullanılmasıyla oluşan finansal tablo ve muhasebe raporlarının işletme, devlet, odalar, sendikalar, yatırımcılar ve kreditorlerin karar verme davranışı üzerindeki etkisi ifade edilmektedir [25].

Bugüne kadar muhasebe standartlarını esas alarak yapılan birçok çalışmada, gönüllü veya zorunlu olarak muhasebe uygulamalarında yapılan değişikliklerin işletmelerin değerini ve hatta yöneticilerin, denetçilerin, düzenleyici kurumlar ile yatırımcıların refahını etkilediği ortaya konulmuştur. Yani, yeni bir muhasebe standardının sonuçları yalnızca muhasebenin sınırları içinde kalarak finansal tabloları etkilemekle kalmadığı sonucuna varılmaktadır [26, 27, 28]. Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları'na tabi olan işletmelerin, yeni yayımlanmış bir standarda uyabilmek için kendi davranışını düzenlemesi veya iktisadi kararlarında değişikliğe gitmesi gerekmektedir. Zaten Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere üzerine yapılan birçok araştırmaya göre, raporlanmış olan özkaynak tutarını ve dolayısıyla borç oranını değiştirme potansiyeline sahip olan standartlardan birinin çalışanlara sağlanan faydalar ve emeklilik planları ile ilgili standartlar olduğu tespit edilmiştir [26, 29].

Tanımlanmış fayda planlarının muhasebeleştirilmesinde gerçeğe uygun değer esasının benimsenmesinin ortaya çıkardığı iktisadi etkiler; mikro iktisadi etkiler ve makro iktisadi etkiler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Mikro iktisadi etkilerle, tek firma üzerine olan iktisadi etkiler ifade edilmektedir. Çünkü mikro iktisat, toplulaştırma yapmadan, tek tüketicinin ve tek firmanın nasıl karar aldığı ve tek firma ile bu tek firmanın ürettiği malı satın alan bir grup tüketicinin piyasada birbirlerinin kararlarını nasıl etkiledikleri üzerinde durmaktadır. Makro iktisadi

etkilerle ise, genel ülke ekonomisi üzerine olan iktisadi etkiler kastedilmektedir. Çünkü makro iktisat; ekonomideki tüm tüketiciler ve tüm firmaların sırasıyla hanehalkı sektörü ve iş alemi sektörü adı altında toplulaştırılması suretiyle nasıl karar aldıkları ve piyasada birbirlerinin davranışlarını nasıl etkiledikleri üzerinde durmaktadır [30].

TMS 19 Standardı gereğince, tanımlanmış fayda planlarının muhasebeleştirilmesinde gerçeğe uygun değer esasının kullanılmasıyla ortaya çıkabilecek mikro iktisadi etkilerin başında, tanımlanmış fayda planlarının gerçeğe uygun değerleri üzerinden muhasebeleştirilmesi nedeniyle işletmenin finansal durum tablosunda ortaya çıkan fiyat dalgalanması gelmektedir. Bu fiyat dalgalanması, işletmeler açısından çalışanlarına ödemesi gereken yükümlülüklerin sürekli bir şekilde değişmesi tehlikesi yaratmaktadır. Bu durum da işletmelerin kendi kurumsal stratejileri ve yatırım planları açısından önemli bir risk oluşturmaktadır. Ayrıca, TMS 19 kapsamında tanımlanmış fayda planlarına ilişkin olarak ortaya çıkan aktüeryal kazanç ve kayıpların, işletmenin kar veya zarar ve diğer kapsamlı gelirler tablosunda bulunan diğer kapsamlı gelirler kısmında raporlanması gerekmektedir. Dolayısıyla, gerçeğe uygun değer esasıyla birlikte fiyat dalgalanması kapsamlı gelir tablosuna da aktarılmış olmaktadır [31]. Ancak bu durumun, kar veya zarar ve diğer kapsamlı gelirler tablosundaki kar ya da zarar tutarıyla daha fazla ilgilenen işletmeler açısından çok önemli görülmediği varsayılmaktadır [32].

TMS 19 Standardı gereğince, tanımlanmış fayda planlarının muhasebeleştirilmesinde gerçeğe uygun değer esasının kullanılmasıyla ortaya çıkabilecek makro iktisadi etki ise, tanımlanmış fayda planlarının hesaplanmasında iskonto oranının kullanılmasından ötürü ortaya çıkmaktadır. Bu durum, plana ilişkin tutarların sermaye piyasalarında meydana gelen değişimlere açık olduğunu göstermektedir. Çünkü, Türkiye’de kıdem tazminatı karşılıklarının hesaplanmasında esas alınacak olan iskonto oranı, çalışanın emekliliğine kalan yıl sayısı ile sektördeki uzun vadeli tahvillerin faiz oranına bağlıdır. Dolayısıyla, uzun vadeli tahvillerin faiz oranında meydana gelecek değişimler, işletmenin çalışanlarına ödeyeceği kıdem tazminatı tutarını da doğrudan etkileyecektir. Örneğin, işletmenin çalışanlarına olan yükümlülüğü, iskonto oranı azaldıkça azalacak veya iskonto oranı arttıkça artacaktır. İskonto oranı ile uzun vadeli tahvillerin faiz oranı arasındaki ters orantılı ilişki göz önünde bulundurulduğunda, uzun vadeli tahvillerin faiz oranında azalma meydana gelmesi halinde, iskonto oranı artacak ve böylelikle işletmelerin üstlenmek zorunda kalacakları yükümlülük tutarının gerçeğe uygun değerinde (net bugünkü değerinde) artış meydana gelecektir. Bu durum esasında finansal açıdan daha güvenli olarak değerlendirilen uzun vadeli tahvillere olan talebi arttıracaktır. Yani, işletmenin tanımlanmış fayda planlarının oluşturulmasında özkaynağa dayalı yatırım araçlarından ziyade devlet tahvillerinin kullanımında artış meydana getirecektir. Bu talep artışı sonucunda tahvil getirilerinde azalma meydana gelecek ve böylelikle yükümlülüklerin bugünkü değerinin artması suretiyle bu yükümlülükleri karşılamaya yönelik borç enstürmanlarına daha fazla ihtiyaç duyulacaktır. Bu durum, işletmenin portföy dağılımını da doğrudan etkileyecek sonuçlar yaratacaktır [33]. Bu da ulusal ekonomideki varlık dağılımını etkileyecektir.

V. SONUÇ

31.12.2005 tarihinden sonra başlayan hesap dönemleri için uygulanmak üzere ilk olarak 30.03.2006 tarih ve 26124 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan TMS 19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar Standardı, çalışanlara sağlanan faydaların nasıl muhasebeleştirileceği ve finansal tablolarda ne şekilde açıklanacağı ile ilgili konuların ele alındığı bir muhasebe standardıdır. Bu Standart’a göre; çalışanların, işletmelere sundukları hizmetler karşılığında elde ettikleri faydaların muhasebeleştirilmesi ve finansal tablolara yansıtılması gerekmektedir. Çalışanlara iş ilişkisi sonrasında sağlanan faydalardan tanımlanmış fayda planları da bu Standart kapsamında ele alınması gereken bir unsurdur. Standart’a göre bu tür planlara ilişkin plan varlıklarının ve işletme yükümlülüğünün hesaplanmasında gerçeğe uygun değer esasının benimsenmesi gerekmektedir. Ayrıca bu tür planlara ilişkin yükümlülüklerin hesaplanmasında aktüeryal varsayımların yapılması ve öngörülen yükümlülük yönteminin kullanılması gerekmektedir. TMS 19’a göre, tanımlanmış fayda planlarına ilişkin elde edilen muhasebe sonuçlarının finansal durum tablosu ile kar veya zarar ve diğer kapsamlı gelir tablosuna yansıtılması gerekmektedir.

TMS 19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar Standardı’nın bir gereği olarak tanımlanmış fayda planlarının ölçümü ve muhasebeleştirilmesinde gerçeğe uygun değer esasının kullanılması, mikro ve makro iktisadi düzeyde birtakım etkiler ortaya çıkarmaktadır.

Mikro iktisadi açıdan bakıldığında, gerçeğe uygun değer esasının kullanılması, işletme ile ilgili tarafların kararlarını önemli düzeyde etkileyecektir. Çünkü gerçeğe uygun değer esasını, piyasa fiyatlarını esas alan bir değerlendirme ölçüsü olup, işletmelerin finansal tablolarında dalgalanmalara neden olmaktadır. Bu fiyat dalgalanmaları, işletmelerin finansal durumunu ve performans sonuçlarını finansal tablolar aracılığıyla gerçeğe uygun bir şekilde yansıtmasını engellemektedir. Tanımlanmış fayda planlarının gerçeğe uygun değerleri üzerinden ölçümü ile gerçek değerlerinden sapmalar meydana gelmekte ve söz konusu planlar finansal tablolarda olması gerekenden daha fazla veya daha düşük şekilde raporlanabilmektedir. Bu da, işletmenin finansal tablolarını esas alarak karar veren işletme ile ilgili tarafların iktisadi kararlarını etkileyecektir.

Makro iktisadi açıdan bakıldığında ise, tanımlanmış fayda planlarının ölçümünde gerçeğe uygun değer esasının kullanılması ulusal ekonomideki varlık dağılımını etkileyecektir. Tanımlanmış fayda planlarının hesaplanmasında bir iskonto oranı kullanılmaktadır. Bu iskonto oranı, uzun vadeli tahvillerin faiz oranları esas alınarak hesaplanmaktadır. Söz konusu iskonto oranına bağlı olarak tanımlanmış fayda planlarına ilişkin varlık ve yükümlülük tutarları da değişmektedir. Örneğin, Türkiye’de kıdem tazminatı karşılığı tutarı devlet tahvilleri faiz oranının baz alınarak hesaplanması suretiyle bulunan bir iskonto oranı üzerinden hesaplanmaktadır. Eğer, uzun vadeli tahvillerin faiz oranında bir artış meydana gelirse, işletmenin yükümlülüğü de artacaktır. Buna benzer bir risk durumunun meydana gelebilme olasılığının önüne geçmek için, işletmeler özkaynağa dayalı araçlar yerine daha az riskli uzun vadeli tahvillere yöneleceklerdir. Böylelikle, işletmelerin portföy yapısı değişecek ve varlık dağılımı etkilenecektir.

Yararlanılan Kaynaklar

- [1] Ataman, Ü. (2010). Genel Muhasebe Cilt 1. Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- [2] Büyükmirza, K.. (2013). Maliyet ve Yönetim Muhasebesi. Gazi Kitabevi, Ankara.
- [3] Ataman Akgül, B., Akay, H. (2004). Uluslararası Muhasebe Standartları Ve Türkiye’de Uygulama Etkinliğine İlişkin Bir Araştırma. Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- [4] Mirza, A. A., Holt, G. J. (2011). Practical Implementation Guide And Workbook For IFRS. John Wiley & Sons, Inc, London.
- [5] TMS 19. (2006). Çalışanlara Sağlanan Faydalar. TC Resmi Gazete, 26124, 30 Mart 2006.
- [6] Morgül, C. (2008). TMS 19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar. (Türkiye Muhasebe Standartları Uygulaması - Editörler: N. Sağlam, S. Şengel, B. Öztürk). Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara.
- [7] Örtten, R., Kaval, H., Karapınar, A. (2012). Türkiye Muhasebe – Finansal Raporlama Standartları Uygulama Ve Yorumları. Gazi Kitabevi, Ankara.
- [8] Oğuz, M. (2014). Kapsamlı Gelir Tablosu Ve Bir Uygulama. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Muhasebe Ve Finansman Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.
- [9] Elliott, B., Elliott, J. (2013). Financial Accounting And Reporting. Pearson Education Limited, Harlow.
- [10] Süzük, M. (2011). TMS 19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar Standardının Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Uygulamaları Çerçevesinde Değerlendirilmesi. Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB Muhasebe Genel Müdürlüğü, Ankara.
- [11] Özerhan, Y., Yanık, S. (2010). IFRS/IAS İle Uyumlu TMS/TFRS. TÜRMOB Yayınları, Ankara.
- [12] Tokay, S. H., Deran, A. (2008). “Türkiye Muhasebe Ve Finansal Raporlama Standartları’nda Değerleme Ölçüleri”, Mali Çözüm, 90, s. 15.
- [13] Özulucan, A. (2003). Dönem Sonu İşlemleri Ve Muhasebe Uygulamaları. Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- [14] Kavramsal Çerçeve. (2005). Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve. TC Resmi Gazete, 25702, 16 Mayıs 2005.
- [15] Mugan, C., ve Hacıhasanoğlu, E. (2010). “Gerçeğe Uygun Değer Ve Kriz: Tartışmalı İlişki”, MÖDAV, 1, s. 1.
- [16] Poroy Arsoy, A. (2009). Uluslararası Muhasebe Ve Finansal Raporlama Standartlarına Göre Gerçeğe Uygun Değer. Dora, Bursa.
- [17] TFRS 13. (2012). Gerçeğe Uygun Değer Ölçümü. TC Resmi Gazete, 28513, 30 Aralık 2012.
- [18] Durgut, M., Kaya, U. (2013). “TMS 19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar Standardı Kapsamında Tanımlanmış Fayda Planlarının Muhasebeleştirilmesi”. Yönetim Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 21, s. 1.
- [19] Epstein, B., Mirza, A. A. (2003). Interpretation And Application Of International Accounting And Financial Reporting Standards. John Wiley & Sons, Inc, New Jersey.

- [20] Aygün, D., Kaya, U. (2013). "TMS-19 Çalışanlara Sağlanan Faydalar Standardı Kapsamında Kıdem Tazminatı Karşılıklarının Muhasebeleştirilmesi". *Ekonomik Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9, s. 151.
- [21] Karacan, S., Savcı, M. (2011). "Türkiye Muhasebe Standartları – 19 (TMS-19) Çerçevesinde Kıdem Tazminatı Karşılığının Hesaplanması ve Muhasebeleştirilmesi". *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, s. 126.
- [22] Özerhan Akbulut, Y. (2008). "Vergi Usul Kanunundaki Değerleme Hükümlerinin Türkiye Finansal Raporlama Standartları Kapsamında Değerlendirilmesi", VI. Muhasebe Uygulamaları Ve Vergi Mevzuatı Sempozyumu, s. 1.
- [23] Vergi Usul Kanunu. (1961). TC Resmi Gazete, 10703-10705, 4 Ocak 1961.
- [24] Akdoğan, N., Aydın, H. (1987). *Muhasebe Teorileri*. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- [25] Zeff, J. (1978). "The Rise Of Economic Consequences", *The Journal Of Accountancy*, December 1978, p. 56.
- [26] De Jong, A., Rosellon, M., Verwijmeren, P. (2006). "The Economic Consequences Of IFRS: The Impact Of IAS 32 On Shares In The Netherlands", *European Accounting Review*, 15, p. 167.
- [27] Holthausen, R., Leftwich, R. (1983). "The Economic Consequences Of Accounting Choice: Implications Of Costly Contracting And Monitoring", *Journal Of Accounting And Economics*, 5, p. 77.
- [28] He, J. H. (2010). *The Economic Consequences Of Pension Accounting Standards On The Dutch Stock Market Listed Firms*. Erasmus University Rotterdam Erasmus School Of Economics Master Accounting, Auditing And Control, Rotterdam.
- [29] Ali, A., Kumar, K. R. (1994). "The Magnitudes Of Financial Statement Effects And Accounting Choice: The Case Of The Adoption Of SFAS 87", *Journal Of Accounting And Economics*, 18, p. 89.
- [30] Ünsal, E. (2005). *Mikro İktisat*. İmaj Yayıncılık, Ankara.
- [31] Amir, A., Guan, Y., Oswald, D. (2010). "The Effect Of Pension On Corporate Pension Asset Allocation", *Review Of Accounting Studies*, 15, p. 345.
- [32] Clacher, I., Moizer, P. (2011). *Accounting For Pensions*. University of Leeds, Leeds.
- [33] Sandu, M. I. (2012). "Economic Consequences Of Pension Accounting", *International Business Research*, 5, s. 172.

Mustafa OĞUZ - mustafaoguz@balikesir.edu.tr

Mustafa OĞUZ is a research assistant at Balıkesir University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Business Administration. He is currently pursuing a PhD of Accounting and Finance at Balıkesir University, Institute of Social Sciences. His research areas are financial accounting, international accounting and financial reporting standards.